

BETEKENISVOL VREEMDE-TAALONDERWIJS EN IMPLICATIES VOOR VAKDIDACTISCH ONDERZOEK¹

Met het programma “Vakdidactiek Geesteswetenschappen” [<https://vakdidactiekgw.nl/>] werken acht universiteiten samen om een impuls te geven aan de versterking van de vakdidactiek in de Geesteswetenschappen, zowel in het onderzoek als in het onderwijs. Het Meesterschapsteam Moderne Vreemde Talen (MVT) valt onder dit programma en bestaat uit Mike Hannay (VU), Marjon Tammenga-Helmantel (RUG), Sabine Jentges (RU), Kristi Jauregi (UU), Tessa Mearns (UL) en Bert Le Bruyn (UU).

1. Inleiding

Op het gebied van de geesteswetenschappen wordt in Nederland maar op beperkte schaal onderzoek verricht op vakdidactisch gebied. Daarbij komt dat het onderzoek nogal gefragmenteerd is: er is weinig sprake van thematische zwaartepunten.² Het meesterschapsteam MVT heeft zich derhalve ten doel gesteld vakdidactisch onderzoek te stimuleren en er meer focus in te brengen. Daartoe wil het team brede overeenstemming bereiken over een vakdidactische onderzoeksagenda voor de moderne vreemde talen in alle lagen van het voortgezet onderwijs.

De onderzoeksagenda moet gebaseerd zijn op een duidelijke en krachtige visie op het taalonderwijs, en moet volop rekening houden met de educationele setting waarin dat onderwijs plaatsvindt. In deze tekst gaan we daarom eerst kort in op kernpunten van de onderwijsvisie van het MVT-team en laten we vervolgens zien hoe onze ideeën een natuurlijke plaats kunnen krijgen bij de verdere uitwerking van de hoofdlijnen uit het eindadvies van het Platform Onderwijs 2032. Dit leidt tot het benoemen van drie hoofddomeinen van vakdidactisch onderzoek, met daarbij een aantal domeinbepalende onderzoeksvragen. Met dit voorstel willen we een basis leggen voor een discussie op de studiedag over vakdidactisch onderzoek op 22 september 2016.

2. Visie op het MVT-onderwijs

Het kerndoel van MVT-onderwijs is dat leerlingen (interculturele) communicatieve competenties in de doeltaal ontwikkelen. Om deze ontwikkeling te optimaliseren bepleit het meesterschapsteam een uitbreiding en verdieping van het huidige, vooral op receptieve vaardigheden en grammatica gebaseerde MVT-curriculum [<https://vakdidactiekgw.nl/moderne-vreemde-talen-algemene-info/>]. De verrijking van het curriculum komt door meer aandacht voor taal en cultuur. Bij taal gaat het om kennis over het taalsysteem, over hoe taal gebruikt wordt, en hoe taal verandert. Een centrale positie kennen we hierbij toe aan *language awareness*. Een taalbewuste leerling heeft een strategie om het taalsysteem te

¹ Dank is verschuldigd aan Daniela Fasoglio en haar team bij SLO voor hun commentaar op een eerdere versie van deze tekst.

² In 2014 heeft de stuurgroep Vakdidactiek Geesteswetenschappen een inventarisatie gedaan van het lopende vakdidactisch onderzoek in Nederland.

doorzien en de taal beter te leren spreken, en heeft inzicht in hoe taal reflecteert wie we zijn, hoe we denken, en in wat voor cultuur we leven. Bij cultuur gaat het om aandacht voor literatuur en andere vormen van cultuuruiting, maar eigenlijk om het anders zijn in alle facetten. Enerzijds staat deze aandacht voor taal en cultuur in dienst van een meer 'bewuste taalvaardigheid'. Anderzijds worden taal en cultuur als betekenisvolle inhouden gezien die daadwerkelijk zijn verbonden met het leven in de doeltaalculturen; zo worden zij als intercultureel uitdagend en vormend onderdeel van het MVT-curriculum beschouwd. Hierbij neemt het Engels een bijzondere plaats in omdat het steeds meer als communicatiemiddel wordt gebruikt tussen sprekers voor wie het niet de moedertaal is.

Als het gaat om de didactiek staat voorop dat effectief taalonderwijs slechts bereikt kan worden als de docent voor een authentiek, rijk en begrijpelijk taalaanbod zorgt, als er sprake is van zowel vormgerichte als inhoudsgerichte verwerking, en als leerlingen voldoende gelegenheid hebben in de doeltaal te communiceren. Deze uitgangspunten hebben verschillende didactische consequenties. Het is om te beginnen onontbeerlijk dat de doeltaal binnen de MVT les ook de voertaal is. Daarnaast is het van belang dat leerlingen in gevarieerde contexten leren communiceren; daarbij moet in het licht van het grote gebruik van sociale media ook aandacht worden besteed aan *digital literacy*. Ten slotte geldt dat de verschillende onderdelen van het taalonderwijs, zoals grammatica en woordenschat, zo ingevuld moeten worden dat ze in dienst zijn van het kerndoel, het ontwikkelen van (interculturele) communicatieve competenties.

Het spreekt vanzelf dat de verrijking van het MVT-curriculum relevant is voor alle leerlingen. In onze internationale samenleving is het van belang dat leerlingen in meerdere vreemde talen kunnen communiceren en vanuit een interculturele insteek zichzelf en hun positie in de wereld leren ontdekken. Vakdidactisch onderzoek moet dus taaloverschrijdend toegepast kunnen worden zonder daarbij echter taalspecifiek onderzoek uit het oog te verliezen. Naast Engels (als vreemde en ook als tweede taal), Frans, Duits en Spaans verdienen ook de andere schooltalen onze aandacht.

3. Betekenisvol MVT-onderwijs en Onderwijs 2032

In hoofdstuk 3 van het eindadvies van het Platform Onderwijs 2032 ['Visie op toekomstgericht onderwijs'] worden de kernelementen van het toekomstgericht onderwijs uiteengezet. Er worden kennis en vaardigheden ontwikkeld op drie kennisdomeinen, er wordt een interdisciplinaire aanpak van vraagstukken geambieerd, en er is aandacht voor vakoverstijgende vaardigheden en persoonlijke vorming. Door de aandacht voor taal en cultuur als betekenisvolle inhouden kan het MVT-onderwijs een belangrijke bijdrage leveren aan deze kernelementen.

3a Taalonderwijs binnen de drie kennisdomeinen

Goed taalvaardigheidsonderwijs kan gecombineerd worden met maatschappelijke, natuurgerichte, technologische en/of culturele inhoud en in de rest van het curriculum worden geïntegreerd.

Mens & Maatschappij

De studie van de Nederlandse samenleving en waar ze voor staat krijgt pas diepgang als ze wordt vergeleken met andere samenlevingen. MVT-onderwijs speelt hierbij een faciliterende en inhoudelijke rol:

- het verschaft toegang tot niet-Nederlandstalig materiaal (websites, boeken, kranten, etc.);
- het brengt de leerling in contact met mensen van buiten de Nederlandse samenleving (internationalisering via uitwisselingsprojecten, telecollaboratie, etc.);
- het besteedt expliciet aandacht aan de samenleving van de landen waar de doeltaal gesproken wordt.

Natuur & Technologie

Taal is een natuurlijk verschijnsel dat niet alleen door taalkundigen maar ook door bijvoorbeeld biologen en psychologen wordt bestudeerd. Het taalkundig onderzoek in Nederland behoort tot de wereldtop, en

er zijn dus volop kansen om een uitdagend curriculum op te zetten dat zich richt op de interesses van leerlingen wier voorkeur meer in de bèta-hoek ligt. Een speciale plaats hierin wordt ingenomen door de technologische uitdagingen die taal en taalvariatie vormen voor bijvoorbeeld mens-computerinteractie, en automatische vertaling.

Taal & Cultuur

Taal is naast een natuurlijk ook een cultureel verschijnsel. Ze eist een centrale plek op in velerlei kunstuitingen (literatuur, poëzie, theater, etc.). Blootstelling aan een moderne vreemde taal roept tevens interculturele vraagstukken op die de leerlingen bewuster maken van hun eigen cultuur en hun plaats binnen die cultuur.

3b Vakoverstijgend onderwijs

Een verrijkt MVT-curriculum gericht op het bevorderen van taal- en cultuurbewustzijn kan een bijdrage leveren aan onderwerpen als taal en culturele identiteit, bijvoorbeeld bij een thematische of projectmatige aanpak. Hierbij ligt het voor de hand dat het onderwijsaanbod gezamenlijk door in ieder geval secties moderne vreemde talen, Nederlands, klassieke talen en maatschappijleer wordt ontwikkeld. Verder zou een CLIL-benadering nadere samenwerking tussen vaksecties kunnen bevorderen. Wat dit betreft hoeft CLIL niet beperkt te zijn tot Engels of tto, maar is deze aanpak geschikt voor het ontwerpen van vakoverstijgende projecten tussen de talen en andere ‘inhoudelijke’ vakken uit alle domeinen.

3c Vakoverstijgende vaardigheden en persoonlijke vorming³

Het MVT-onderwijs dat op alle lagen van het voortgezet onderwijs gericht is op een taalbewuste, communicatief en intercultureel competente taalgebruiker, draagt op verschillende manieren bij aan het ontwikkelen van vakoverstijgende vaardigheden. Het helpt de leerling om zichzelf en zijn positie in de wereld te ontdekken en om te leren functioneren in de maatschappij.

- **Leervaardigheden**
Het leren van een moderne vreemde taal verschaft de leerling een dieper inzicht in taal en helpt hem bij het ontwikkelen van leerstrategieën voor nieuw te leren talen.
- **Creatief vermogen**
Taal en denken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is dan ook in taal dat we nieuwe ideeën creëren die ideeën blijven (filosofie, literatuur, poëzie, etc.) of worden omgezet in realiteit. Onderzoek suggereert voorts dat meertaligheid creativiteit stimuleert.
- **Kritisch denken**
Kritisch denken veronderstelt het analyseren van een fenomeen vanuit verschillende gezichtspunten. De studie van talen brengt de leerling in contact met andere culturen en dwingt hem te reflecteren op zijn eigen denkbeelden en die van anderen.
- **Probleemoplossend vermogen**
Taal – vanuit een maatschappelijk, natuurgericht of cultureel perspectief – brengt vraagstukken met zich mee die de leerling helpen bij het ontwikkelen van zijn analytisch denkvermogen.
- **Digitale geletterdheid**
MVT-onderwijs zonder ICT is nauwelijks nog denkbaar. Naast toepassingsmogelijkheden van ICT die ook in andere vakken aan bod komen, verdient de rol van telecollaboratie speciale aandacht: bij telecollaboratieprojecten wordt online en in eerste instantie onder begeleiding samengewerkt met leeftijdsgenoten in het buitenland die de doeltaal spreken, waarbij nieuwe contexten voor taalgebruik worden gecreëerd.

³ SLO heeft dit gebied reeds verkend en lesmateriaal ontwikkeld.

4. Drie onderzoeksdomeinen

De beoogde verrijking van het MVT-curriculum rust op drie pijlers: taalvaardigheid, taal- en cultuurbewustzijn, en interculturele competenties. Deze drie deelgebieden kunnen ook dienen om structuur te geven aan een onderzoeksagenda. Zo hebben we hieronder drie brede onderzoeksdomeinen aangegeven, waarbij we ook een aantal voor ons centrale onderzoeksvragen benoemen. Deze zijn bedoeld als basis voor discussie, als aanzet voor het ontwikkelen van een coherente onderzoeksagenda. Moeten de domeinen anders opgezet worden? Welke onderzoeksvragen ontbreken? Waar zouden de prioriteiten moeten liggen?

1. *Taalvaardigheid*

- a. Hoe kan doeltaalgebruik optimaal worden ingezet? [denk aan het wegnemen van belemmerende factoren; benadering in de lerarenopleiding; effecten en effectiviteit van CLIL; uitwisselingen; gebruik van digitale omgevingen en telecollaboratie]
- b. Op welke wijze kan grammatica binnen een communicatieve aanpak effectief bijdragen aan het leren van een vreemde taal? [denk aan: verschillende vormen van grammaticale instructie (impliciet/expliciet); *Inhalts-* vs. *Formgrammatik*; aanbiedingsmoment van verschillende grammaticale structuren]
- c. Hoe kunnen toetsing en assessment een positieve invloed op het MVT-curriculum hebben? [denk aan mogelijkheden van formatief toetsen; projecten; peer-assessment; rol van ICT]
- d. Wat is de meest efficiënte manier om differentiatie in het curriculum te bevorderen? [denk aan de rol van *Binnendifferenzierung*, *scaffolding*, *learner autonomy*; gebruik van digitale toepassingen]
- e. Hoe draagt een tto/CLIL benadering bij aan de motivatie om taal te leren? [denk aan motivatie voor Engels maar ook motivatie voor andere talen; CLIL pedagogiek in de praktijk en zijn invloed op motivatie; toepasbaarheid van CLIL op andere talen of buiten het tto]

2. *Taal- en cultuurbewustzijn*

- a. Op welke wijze kunnen taalbewustzijn en het meertaligheidsconcept binnen een communicatieve aanpak zodanig worden ingezet dat deze effectief bijdragen aan de motivatie van leerlingen om een vreemde taal te leren? [denk aan de rol van het Engels als lingua franca]
- b. Hoe kan vakoverstijgend onderwijs bijdragen aan het vergroten van het taalbewustzijn van leerlingen? [denk aan CLIL binnen en buiten het tto; meertaligheid; mvt-taalkunde als schoolvak]
- c. Hoe kunnen taalbewustzijn en cultuurbewustzijn het beste worden getoetst?

3. *Interculturele competentie*

- a. Hoe kunnen telecollaboratieprojecten en uitwisselingen het beste worden ingezet om interculturele competenties te bevorderen? [denk aan: effecten van uitwisselingen tegenover telecollaboratie op motivatie, op taalniveau, op empathie]
- b. Hoe kan CLIL didactiek het beste worden ingezet om de ontwikkeling van interculturele competenties te bevorderen? [denk aan cultuurkunde; vakoverstijgende inhoud binnen de taallessen; authentiek lesmateriaal; de rol van de 4Cs van CLIL (content, communicatie, cognitie en cultuur)]
- c. Hoe kan *experiential learning* en reflectie bijdragen aan het ontwikkelen van interculturele competenties?
- d. Hoe kunnen kennis van cultuur en interculturele competenties en kennis van doeltaalcultuur het beste worden getoetst? [denk aan kwalitatieve en kwantitatieve toetsinstrumenten; formatief toetsen]

Bert Le Bruyn
Mike Hannay
Kristi Jauregi
Sabine Jentges
Tessa Mearns
Marjon Tammenga-Helmantel
september 2016

